

ירון אזרחי

לא קיים עיתונאי אובייקטיבי

יש למצוא בסיס חדש לאבחנה בין כתיבה עיתונאית מקצועית אחראית לזו שאינה כך

0 | 01.07.2002

הוויכוח על תפקודה של העיתונות ותפקוד העיתונאים נמצא זה זמן רב במסלול לא נכון. אנו עוסקים ללא הרף בשאלה מה הוא דיווח אובייקטיבי ומי הוא עיתונאי אובייקטיבי לעומת עיתונאי מוטה. המילון שלפיו מתנהל הוויכוח הזה הוא שגוי ואחראי במידה רבה לבלבול ביישום סטנדרטים ביקורתיים מקצועיים להערכת איכות העיתונות והעיתונאים. ביקורת לגיטימית על עצם האפשרות של דיווח אובייקטיבי במובן החמור של המונח מתפרשת על ידי רבים כאישור לסובייקטיביות ללא כל אילוצים או אמות מידה ערכיות, לוגיות או אמפיריות. לכן, יש למצוא בסיס חדש לאבחנה בין כתיבה עיתונאית מקצועית אחראית לזו שאינה כך.

במובנו הפשטני, קריטריון האובייקטיביות אינו ישים לעבודה העיתונאית כשם שאינו ישים אפילו לעבודה המדעית. הוא מניח שהעיתונאי יכול לתפקד כמראה המשקפת באופן פסיבי, כמעט אוטומטי, את העולם החיצוני. אך העין האנושית, ולו גם זו הקבועה בראשו של עיתונאי אחראי בעל מזג קר ואנליטי, אינה מראה. המחקרים בפסיכולוגיה של הראייה מלמדים שהעין והמוח האנושי משתתפים באקט הראייה ומארגנים את הפעולה לתבניות ולאובייקטים. תפיסה פשטנית של תיאור "אובייקטיבי" של המציאות מתעלמת מתהליכי הסלקציה והמסגור הכרוכים בכל פרספקטיבה אנושית אינדיבידואלית על העולם.

מושג

בזכות קוראים כמוך נבטיח את עתיד "העין השביעית"

תרמו לעין השביעית

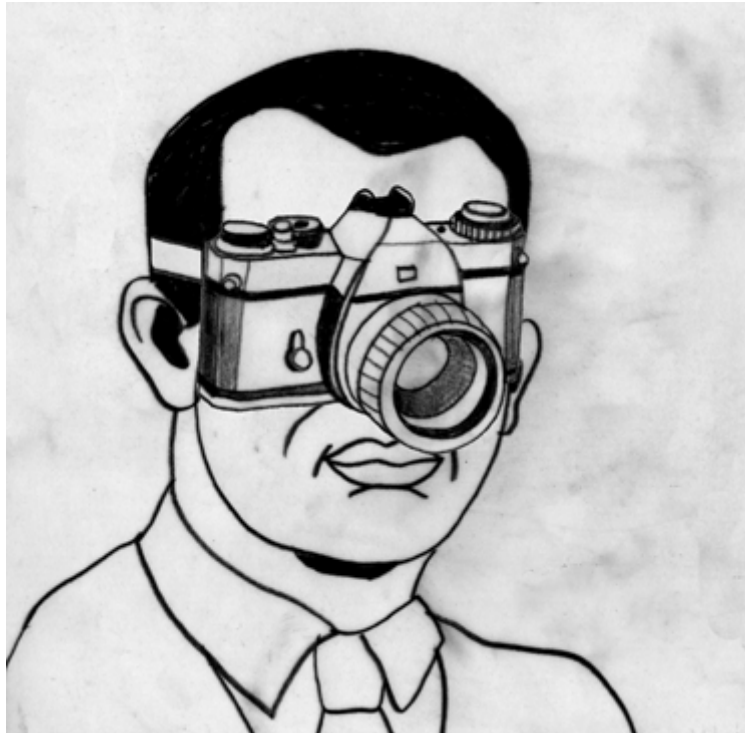
תרמו לנו עכשיו כדי שנוכל להמשיך לפקוח עין ביקורתית, עצמאית ובלתי תלויה

"האובייקטיביות" מעוגן מבחינה היסטורית בהנחת קיומה של זווית ראייה אלוהית שממנה אפשר לראות את כל העולם ללא סלקציה וללא אינטרס או אוריינטציה חלקיים. בניגוד לכך, הראייה של כל אדם היא בהכרח סלקטיבית, חלקית ומבטאת את האוריינטציה שלו. קל וחומר כשמדובר בראיית התנהגויות ואירועים אנושיים. התיאור של חומרים כאלה מתווך על-ידי הנחות תרבותיות ופרשניות ששום עיתונאי אינו יכול להימלט מהן.

הביקורת על שימוש ארכאי במושג אובייקטיביות אינה פותחת שום פתח לטענה שאם אין אובייקטיביות, במובן הפשטני האמור, העיתונאות פרוצה לסובייקטיביות פראית. אין בנאמר כאן כל יסוד לטענה שהאלטרנטיבה לתפיסה נאיבית של עיתונות אובייקטיבית היא התרה מלאה לדיווחים פוליטיים או אישיים המתחזים לדיווחים מהימנים על העולם. נהפוך הוא. אידיאל הריסון והניטרליות של העיתונאי, הציפייה שייתן דיווח מהימן, לא נחלשים אלא מנוסחים בצורה ריאליסטית וקרובה יותר לפרקטיקה העיתונאית.

כדי להבין מהי האלטרנטיבה לשיח נאיבי על עיתונאות אובייקטיבית, ומה יכול לשמש בסיס לאמות-מידה להערכת הפרקטיקה העיתונאית, אני מציע כאן מילון חדש:

במקום אמת-המידה של "האובייקטיביות" אני מציע להעמיד את מידת "הסובייקטיביות הכנה" של העיתונאי, ובמקום לדבר על "דיווח אובייקטיבי" אני מציע "דיווח ניטרלי" או "הוגן". לבסוף, במקום הזכות לדעת, כפי שאפרט בהמשך, אני מציע את הזכות של האזרח לפרש את המציאות העובדתית.

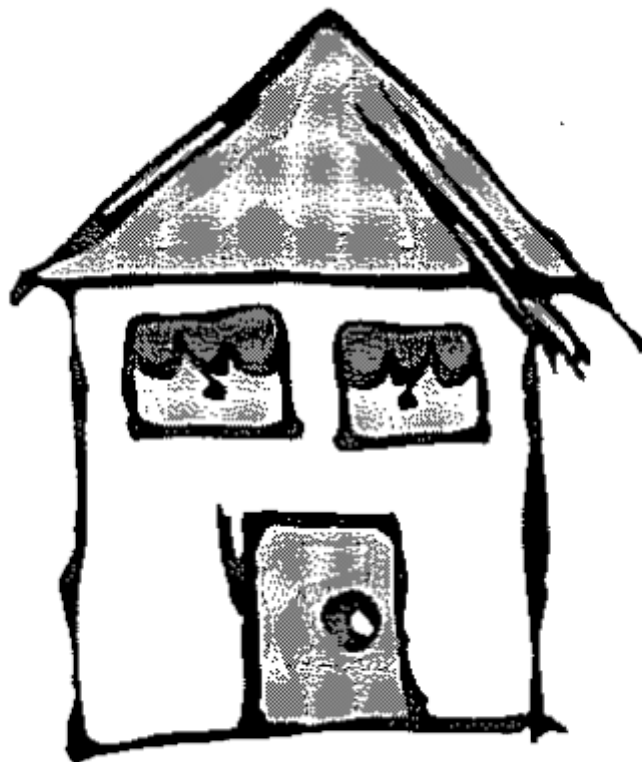

איור: בתיה קולטון

...

היסוד העיקרי של "הסובייקטיביות הכנה", כמידה של עיתונאי הכפוף להגינות מקצועית, הוא תיאור או דיווח ללא כחל ושרק של המפגש בין העין הפרטית שלו לאירוע או להתנהגות שהוא עד להם. כל עיתונאי אמור במצב כזה להתנהג כאילו היה זר המנסה לתאר מה שהוא רואה עוד לפני שהוא מפרש ומייחס משמעות לאירוע ולהתנהלותו. עיתונאי הפועל לפי הנורמה הזאת של סובייקטיביות כנה, כאילו מצלם את הנעשה ברגע קדם-פרשני, לפני שהוא מנסה להבין מה הוא רואה ולפני שהוא יכול לקחת בחשבון את הציפיות של הציבור או ההעדפות של השלטון. היסוד הסובייקטיבי נעוץ בכך שהוא אמור לתאר את מה שהוא רואה ברגע ובמקום מסוים, ולא את מה שהוא משבח בנרטיב מוכן מראש הנובע ממה שהוא מצפה, רוצה או סבור שקוראיו מצפים שיראה. כלומר, הוא נותן לקשר הראשוני הישיר בין העין הרואה והאובייקט הנראה מעמד עצמאי, לפני השלב הפרשני.

אנאלוגיה להתנהגות ילדים בכיתה א' בשיעור ציור יכולה לעזור כאן. אם נעמיד ילד בן שש מול בית ונבקש ממנו לציירו נגלה שברוב המקרים הילד לא מצייר את הבית שלפניו, אין הוא קולט אותו כאובייקט בעל תכונות צורניות, צבעוניות וחומריות ספציפיות. ברוב המקרים הילד אפילו לא יתבונן בבית בקפידה, אלא יצייר בית לפי פורמולה, נוסחה ויזואלית-תרבותית, שהוא הפנים בשנות חייו הקצרות. הבית, כל בית שיצייר, יראה פחות או יותר כך:

הילד שטרם פיתח את אישיותו עדיין לא מסוגל לסובייקטיביות כנה במובן של תיאור מדויק של מה שהוא, האדם הספציפי הזה העומד כרגע מול הבית הזה, רואה. כך גם יצייר פרחים, חיות וכו', הכל לפי נוסחאות.

כשעיתונאי מגיע לג'נין ועיניו קולטות אירועים המבטאים את התנהגות חיילי צה"ל במקום, הוא יכול לבחור תיאור או דיווח באמצעות נוסחה, כלומר איך חיילי צה"ל אמורים או מצופים להיראות ולהתנהג, גם אם התבנית הזו אינה תואמת את מה שהוא רואה. הוא יכול גם לדווח דיווח הכפוף למה שאני מכנה כאן "סובייקטיביות כנה", דיווח בלתי אמצעי של מה שהוא באמת רואה. לא תיאור של צה"ל כפי שהוא אמור להיות, אלא כפי שנראה לו בעין בלתי מתווכת בסיטואציה הנדונה לטוב או לרע! הדיווח הראשון מתחיל מעמדה פרשנית וממסגר את הנראה לפיה. השני מתחיל בעדות הראייה ורק אחר-כך מפעיל עליה את העמדה הפרשנית. אף כי הבחירה בין שתי הגישות יכולה להיות בלתי מודעת, ההבדל ביניהן גדול. דיווח המציית לנורמת הסובייקטיביות הכנה מחייב את העיתונאי להשהות, לא לבטל, את פרשנותו לעובדות שהוא מתאר. השהיה זו מאפשרת לו להכיל בדיווח שלו גם יסוד תיאורי (שפעם קראנו לו אובייקטיבי) וגם יסוד פרשני, שגם כיום אפשר לראות בו בגלוי ביטוי של הפרספקטיבה הספציפית, הממוסגרת בהנחותיו וערכיו של העיתונאי הזה. היכולת שלו להבחין בין דיווח לפרשנות ממשיכה להיות חשובה גם כאן, מבלי להסתבך בשימוש מופרך במונח אובייקטיביות.

ההפרדה בין המפגש של העין העיתונאית עם הסיטואציה לבין המוח או הלב, המנחים את מרכיב הפרשנות של העיתונאי למה שהוא רואה, אינה יכולה להיות מוחלטת. אך יש הבדל בין כיבוד מידה של הפרדה כזו לבין התעלמות ממנה. הפרדה כזו חשובה לצורך שמירת זכות הקורא, זכות האזרח, לפרש את המציאות.

בגישה מודולרית זו לדיווח ולפרשנות, המוניטין של העיתונאי המקצועי הוא ערך מצטבר המורכב מהאמינות הכפולה שהעין הפרטית שלו רוכשת כמכשיר לתיאור האירועים, ומאיכות וכוח השכנוע של הפרשנויות שהוא נותן לממצאיו. האזרח הביקורתי הנאור, הקורא את העיתונות או צופה בחדשות ובפרשנויותיהן בטלוויזיה, יכול במשך הזמן לגלות אילו עדויות ופרשנויות עיתונאיות עומדות במבחן המידע וההתפתחויות שמגיעות לידיעת הציבור לאחר מעשה. על בסיס זה העיתונאי לא צריך להיעלם או להסתיר את פניו כדי להתיימר להיות אובייקטיבי. מעמדו וסמכותו הם פועל יוצא של הישגיו האישיים בשני הממדים האלה: היכולת לראות מה שאחרים לא ראו ומידת העמידות והתחכום של פרשנותיו. כאן דווקא היסוד הסובייקטיבי כרוך בנטילת אחריות אישית. יש לנו אפוא במקרה זה ביטוי לסובייקטיביות כנה, כאשר מידת הכנות חלה הן על הדיווח המבוסס על המפגש בין העין (והאוזן) הפרטית למציאות, והן על הפרשנות שהיא בהכרח חלקית ובמובן זה סובייקטיבית. סובייקטיביות כנה היא אם כן מידה המודה בגלוי בחלקיות העדות והפרספקטיבה הפרשנית של העיתונאי כפרט, אך מקפידה על ההבחנה ביניהן.

האינדיבידואליות של העיתונאי אינה פוטרת אותו מריסון הנטייה לראייה סובייקטיבית לא כנה, כלומר מן הנטייה להציג תמונות מצב המבוססות על העמדת הפרשנות האישית שלו כבסיס לדיווח "עובדתי". היומרה לעיתונות אובייקטיבית מניחה פרספקטיבה על-אנושית או בין-אישית ששום אינדיבידואל לא יכול לתבוע לעצמו את היכולת לייצגה.

...

החלפת העיקרון של הזכות לדעת בעקרון הזכות לפרש מניחה כבר את הזכות הכפולה של הקורא או הצופה לגישה ישירה לנתונים אמפיריים, שעליהם מדווח העיתונאי. רק על יסודם של נתונים כאלה הוא יכול לקבל, לדחות או להחליף את פרשנותו של העיתונאי בפרשנות אישית וחלקית אחרת.

בדמוקרטיות הפלורליסטיות של זמננו, שבהן יש הכרה בריבוי זוויות ראייה, תיאורים ופרשנויות לאירועים, אין מקום לדיכטומיה בין דיווחים ופירושים אובייקטיביים לבין דיווחים או פירושים מוטים. את מקומם תופסים דיווחים ופירושים סובייקטיביים כנים והוגנים לעומת אלה שאינם כנים או הוגנים. לכן, בהקשר העיתונאי, זכות הציבור לדעת מותנית ביכולת לקבל לצד פרשנותו הסובייקטיבית הגלויה של העיתונאי מידע גולמי לא ארוז מראש לצורך מימוש זכותו לחופש הפרשנות.

ירון אזרחי הוא פרופסור בחוג למדע המדינה באוניברסיטה העברית ועמית מחקר בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

גיליון 39, יולי 2002

תגובה

המילון הישן - על תפיסת "הסובייקטיביות הכנה" של ירון אזרחי | מרדכי קרמיניצר <>

עוד על אובייקטיביות עיתונאית

המילון הישן

תגובה | על תפיסת "הסובייקטיביות הכנה" של ירון אזרחי

מרדכי קרמיניצר | 01.09.2002

משהו סובייקטיבי

ויתור מוחלט על עיתונאות החותרת לתאר את האמת כהווייתה מוביל לאנרכיה ולחיסול תפקידה החברתי החיוני של התקשורת

עוזי בנימין | 21.03.2013